

ORVIETO

Hoog op een tufstenen plateau, in het hart van het land van de Etrusken, ligt één van de boeiendste "kleinere" steden van Centraal-Italië. Hoewel, zo klein is ze nu ook weer niet met haar 25.000 inwoners. Het is een levendig centrum in een agrarisch gebied (vooral de wijnen zijn erg bekend), en de nabijheid van de autostrade heeft ervoor gezorgd dat zich, in de loop van de laatste decennia, aan de voet van de "rots" nogal wat lichte industrie heeft gevestigd.

Maar de trots van de stad ligt "boven": de schitterende Gotische kathedraal die hoog boven de stad uittorent. We zegden het al: we zitten hier in het kernland van de Etrusken. Ook al zijn er heelwat sporen van menselijke aanwezigheid in de prehistorie (in onzekere tijden, ook - en vooral - in de Middeleeuwen, is een plek als deze een uitnodiging om zich te vestigen!), de eigenlijke stadsvorming (en de eerste bloeiperiode) is Etruskisch (7de-3de E. v. Chr.). Toch is er onder specialisten nog steeds onenigheid over hoe ze toen heette: sommigen plaatsen hier zelfs het fameuze "Fanum Voltumnae", het religieuze centrum van de Etruskische volkeren.

Maar zoals voor heel Etrurië, lag ook voor Orvieto Rome te dicht bij. Merkwaardig genoeg zijn de Romeinse sporen erg schaars, in die mate zelfs dat men aanneemt dat ze een hele tijd onbewoond is gebleven.

KATHEDRAAL OF DUOMO

Op één van de hoogste punten van de stad, waar eerder al een Etruskische tempel en enkele eerdere kerken stonden, domineert deze aan Maria-ten-Hemel-Opgenomen gewijde kerk de hele omgeving. De concrete aanleiding tot de bouw van de kerk was het zogenaamde "Mirakel van Bolsena", al bij al een mooi voorbeeld van hoe de Paus, in het opleggen van de "ideologie" en het gezag van Rome (met de daarbij horende wereldlijke macht) ook mirakels gebruikte. Wat was er aan de hand? Er waren, van bij het begin van de verspreiding van het Christendom trouwens, nogal wat "ketterijen" in omloop: eigenlijk werd elke interpretatie die niet met die van "Rome" overeenkwam zo bestempeld. Zo werd er nogal getwijfeld aan de goddelijkheid van Christus, en dus ook aan de menswording zoals die in de Eucharistie tot uiting komt.

We kennen dan ook meerdere versies, over heel Europa trouwens, van het verhaal dat volgt. Toen een Boheems priester op zijn pelgrimstocht naar Rome (in 1263) in Bolsena de H. Mis opdroeg, twijfelde aan de goddelijkheid van zijn hostie. Om hem en allen van zijn soort te overtuigen begon de hostie na de consecratie te bloeden en vielen er druppels op het altaarlinnen en het "corporale" (eucharistisch doek). Wat wil nu het "toeval"? Dat de Paus, Urbanus IV, op dat ogenblik in Orvieto verbleef, bij de poort van de stad het linnen in ontvangst nam, het aan het volk toonde en, vooral!, dat Orvieto een bolwerk was van de "Patarini", een "sekte" die het sacramentele karakter van de Eucharistie ontkende. Uitgerekend in die stad zal de Paus de instelling van het feest van het "Corpus Domini" afkondigen, en zal men, om de herinnering aan het wonder levendig te houden, een

Maar vanaf de vroege Middeleeuwen werd de site van de stad weer interessant. Het was toen trouwens dat ze haar naam kreeg, afgeleid van "Urbs Vetus". Zoals overal in Centraal- en Noord-Italië is er een levendige strijd geweest, zowel met naburige centra (Siena, Viterbo, Todi, Perugia) als intern tussen Welfen (Pausgezinden) en Ghibellijnen (Keizergezinden). De kansen wisselden geregeld, maar uiteindelijk ging Orvieto, halverwege de 15de E., op in de Pauselijke Staat. We zegden het al: Rome lag te dicht bij. Ook vroeger al doken er (soms voor meerdere jaren) Pausen in de stad op, en toen Clemens VII in 1527 hals over kop uit Rome moest vluchten voor de plunderende troepen van Karel V, zocht hij hier veiligheid.

Sommigen zeggen dat Rome nog steeds te dichtbij ligt. Nogal wat gehaaste toeristen die Italië "doen", worden als een magneet naar de Eeuwige Stad getrokken, en "vergeten" hier af te stappen, of hebben er de tijd niet voor.

Maar jullie niet! Gebruik de enkele uren die jullie er zullen doorbrengen om de "Dom" en eventueel de fameuze "Waterput van Sint Patrick" te bezoeken, en om door de straten te zwerven en U te laten charmeren door het Middeleeuwse karakter van de stad en de telkens weer verrassende vergezichten die zich aandienen.

kerk bouwen van een nooit geziene glans!

De **bouwgeschiedenis** begint in 1290 met de "Eerste-steenlegging" door Paus Nicolaas IV. Het oorspronkelijke opzet was een Romaanse driebeukige basilica te bouwen met een ronde absis. Al vrij snel doken er problemen op en werd de hulp ingeroepen van de Sienese architect Maitani (± 1305). Ter versteviging bouwde hij 4 buitenbogen (waarin later de grote zijkapellen een onderdak zouden vinden), hij hertekende het koor in een vierkant grondplan, werkte het af in de ondertussen "nieuwe" Gotische stijl en begon aan de uitvoering van zijn project voor de gevel (1310-1330). Halverwege de 15de E. waren de voornaamste bouwen versieringswerken klaar, maar het zou nog tot in het begin van de 17de E. duren vooraleer de gevelarchitectuur volledig afgewerkt was. De mozaïeken van de grote puntgevel zijn zelfs pas in de 1ste helft van de 19de E. gemaakt!

Voor de **gevel** neem je best even je tijd. Zoals zo vaak in Italiaanse kerken heeft hij een eigen structuur die losstaat van de achterliggende kerk. Want ook al vermoed je er een driebeukig kerkschip achter, toch laat hij zich lezen als een enorme Gotische triptiek, waarin het evenwicht tussen de horizontale en verticale lijnen en het samenspel tussen architectuur, sculptuur en mozaïek voor een triomfalistisch effect zorgen.

4 pilasters vormen het **architecturale** "gebeente" van de gevel: zij vertrekken van een robuuste sokkel en worden boven bekroond met torenspitsen. In het benedenvlak openen zich hiertussen 3 rijkversierde

portalen, rondbogig centraal en spitsbogig aan de zijkanten. Zij worden op hun beurt bekroond met 3 spitsgevels, die reiken tot een kleine loggia met drie-lobbige bogen, die over de hele breedte van de gevel doorloopt, en zo voor een nadrukkelijke horizontale geleiding zorgt tussen de beneden- en de bovenpartij. Centraal in deze bovenpartij staat een schitterend roosvenster, terwijl tussen de spitsen het motief van de spitsgevels hernomen wordt.

De **sculpturale** versiering (bas-reliëfs en beelden) van deze gevel is een unieke verzameling van de Italiaanse Hoog-Gotiek (14de E.): alleen de beelden bovenop de spitsen (in de "bovenverdieping") en in de nissen onder de centrale spitsgevel zijn van een latere datum.

Het best "leesbaar" zijn de bas-reliefs op de sokkel van de pilasters (± 1330, Maitani en school). Ze zijn bijzonder fijn gemodelleerd en tonen in een levendige, beschrijvende stijl scènes uit het Oude Testament (links en rechts van de linkertoegangsdeur), het Nieuwe Testament (rechts van de centrale deur) en het Laatste Oordeel (uiterst rechts). In de beste antieke traditie lopen tussen deze scènes klimop-, acanthus- en wijnranken.

In de lunet boven het middenportaal staat een marmeren Madonna met Kind (± 1347, A. Pisano) in een bronzen paviljoen gedragen door 6 engelen (± 1325, Maitani).

Bovenop de lijst die de sokkel scheidt van de pilasters zie je de 4 symbolen van de evangelisten: de engel (Mattheüs), de leeuw (Marcus), de arend (Johannes) en de stier (Lucas).

Het Roosvenster (± 1355, A. Orcagna), met in het centrum het hoofd van de Verlosser, is ingeschreven in een vierkant vlak met in de hoeken (mozaïek, ± 1385, P. di Puccio) de 4 (Westerse) Kerkleraren: de HH. Augustinus, Gregorius de Grote, Hiëronymus en Ambrosius). Op de randen van dit vierkant zijn 52 Koppen gebeiteld, een reliëf uit de 14de E. Het geheel is omgeven door 12 profeten, 2 aan 2 gegroepeerd (14de–16de E.). De 12 apostelen, helemaal bovenaan, zijn marmeren beelden uit de 16de E.

Voor de **kleuren** zorgen de **mozaïeken**, die over zowat heel de gevel verspreid zijn. Zij accentueren

daarbij de profielen van de architecturale accenten en vullen de lege vlakken op met gewijde scènes uit het leven van de Heilige Maagd. Zij zijn het meest kwetsbaar en zijn dan ook in de loop van de jaren het vaakst gerestaureerd. De oudste (± 1365, Fra' G. Leonardelli) zie je in de spits boven de rechterdeur en stelt de "Geboorte van Maria" voor. De jongste (± 1845, o.a. R. Cocchi en R. Castellini uit Rome) zijn in de bovenste puntgevel aangebracht en toont een "Kroning van Maria".

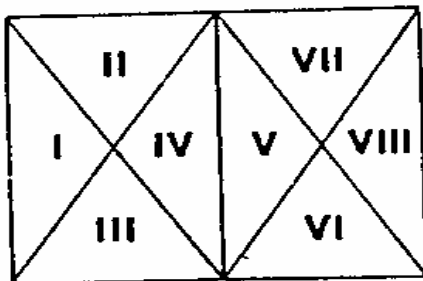
Het **interieur** is van het basilicale type: 2 rijen van 5 zuilen en 1 pilaster verdelen het schip in 3 beuken. De lichte verhoging van de absis en de dalende lijn van de kapitelen doen de kerk langer lijken dan ze in werkelijkheid is (90 m., bij een breedte van 33 m. en een hoogte van 34 m.).

De rechterzijkapel in de transept, **cappella nuova** geheten en ± 1410 gebouwd, bevat één van de meest indrukwekkende fresco-cycli uit de Italiaanse Renaissance. Al in 1447 was Fra' Angelico begonnen met de beschildering van (2 vlakken van) het plafond. Maar toen werd hij naar Rome geroepen, en door allerlei omstandigheden duurde het tot in 1499 vooraleer **Luca Signorelli** eerst de oude fresco's van Angelico restaureerde en daarna de hele kapel afwerkte (tot in 1504): zijn onbetwiste meesterwerk. Al erg vroeg laten de krachtige figuren, de verscheuring die het einde van de wereld kenmerkt en de wanhoop van de veroordeelden t.a.v. de serene straling van het Paradijs andere tijden vermoeden: de rust en het evenwicht van de Renaissance-mens loopt ten einde! Michelangelo himself, die toen aan zijn werk in de Sixtijnse Kapel ging beginnen, was niet te beroerd om zich door de beeldtaal van Signorelli te laten ontroeren en beïnvloeden.

In een groots geheel évoceert de kunstenaar het "Einde der Tijden". Voor een goed overzicht en een correcte "lectuur" ga je best met je rug naar het altaar staan.

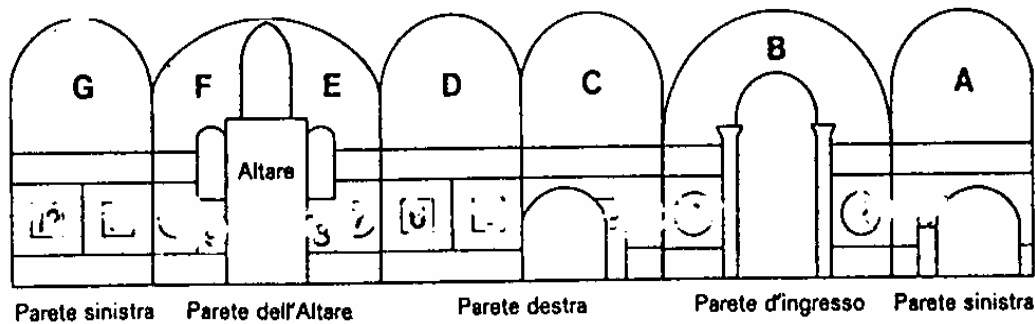
Het **gewelf**. Van de 8 vlakken zijn er 2 van Fra' Angelico, de rest is het werk van Signorelli; vanaf het 2° vlak kan je het (latijnse) opschrift meelesen:

- I. De oordelende Christus in een glorie van Engelen.
- II. Prophetarum laudabilis numerus: de Profeten.
- III. Gloriosus Apostolorum chorus: de Apostelen.
- IV. Signa iudicium indicantia: de Voortekenen van het Laatste Oordeel.
- V. Martyrum candidatus exercitus: de Martelaren.
- VI. Nobilis Patriarcharum coetus: de Patriarchen.
- VII. Doctorum sapiens ordo: de Kerkleraren.
- VIII. Castarum Virginum chorus: de Maagden.

De decoratieve stroken tussen de vlakken zijn versierd met blad- en bloemmotieven, en bevatten wel 150 hoofdjes, als waren het miniaturen.

Het **bovendeeel van de muren**. De fresco-cyclus begint in de eerste lunet links van de toegangswand en loopt dan in tegenwijzerzin rond.

- A. De Prediking van de Antichrist. De 2 rechtop staande figuren in de linkerhoek zijn een zelfportret van Signorelli (een mooie oude man die de toeschpuwer aankijkt) en Fra' Angelico (in Dominicanerkledij).
- B. Het Einde van de wereld (in de boog rond de toegang): een apocalyptisch visioen!
- C. De Wederopstanding van de doden, onder het trompetgeschal van 2 engelen.
- D. De Veroordeelden op weg naar de Hel. Let op het zeer suggestieve kleurgebruik voor de duivels: geel, groen, violet. In het midden: de Hoer van de Apocalyps.
- E. De Engelen jagen de Verdoemden naar de Hel (rechts van het altaar): beneden is er de "trieste oever van de Acheron", waarop de veerboot van Charon vaart. Aan de overkant oordeelt Minos.
- F. De Engelen begeleiden de Uitverkorenen naar het Paradijs (links van het altaar).
- G. De Uitverkorenen worden naar de Hemel geroepen: de mensen - het zijn schitterende naakten! - richten zich op en worden door de engelen gekroond.

Het **benedendeel van de muren**, in een schijnarchitectuur en tussen alle sierelementen uit de oudheid die je je maar kan voorstellen (Nimfen, Tritonen, zeepaardjes, "putti", arabesken, bloem- en bladmotieven allerhande ...) zie je medaillons of kaders met filosofen en dichters uit de oudheid en Dante. We vermelden er enkele van, in samenhang met de fresco's erboven: Homerus (A), Empedocles (B, rechts), Orfeus (B, links, erg beschadigd), Lucanus (C), Horatius (D, rechts), Ovidius (D, links), Vergilius (G, rechts), Dante (G, links).

Het **Koor** en de **Absis**. Als je nog mocht twijfelen aan wie deze kerk toegewijd is, dan wordt het hier duidelijk! Zowel de muren (scènes uit het leven van Maria, ± 1375), het gewelf (Verheerlijking van Maria, ± 1375) als het grote glasraam (Verhalen over Maria, ± 1330) verwijzen naar de Moeder Gods. Let in dit

koorgedeelte ook op het houten kruisbeeld en het schitterend met hout ingelegde koorgestoelte (± 1330).

De zgn. **cappella del Corporale** sluit de linkertransept af. Ze is ouder (± 1355) dan de tegenoverliggende "Nieuwe kapel", en is speciaal voor het miraculeuze altaarboek ingericht. Het is a.h.w. een "programma-kapel", die in de (erg gerestaureerde) fresco-cyclus de Eucharistie en al de wonderen die ermee samenhangen "promoot". Veel van die verhalen vind je terug op de **Reliekhouders**, waarin het altaarboek bewaard wordt. Dit is één van de absolute hoogtepunten van de Italiaanse edelsmeedkunst, door kunstsmiden uit Siena gemaakt in 1337. Hij weegt bijna 200 kg. en bestaat volledig uit edelmetaal en (half)edelstenen.

Waterput of Pozzo di San Patrizio

Je komt niet naar Italië om naar een waterput te kijken, zeg je? Wel, dit is toch een heel speciale, niet enkel omwille van zijn afmetingen (62 m. diep en met een diameter van 13 m.), maar ook omdat je er over 248 trappen helemaal tot beneden in kan gaan, tot bij het water. Daarbij is hij het werk van een heuse renaissance-architect, en niet de eerste de beste: A. da Sangallo was jarenlang de hoofdarchitect bij de bouw van de nieuwe Sint-Pieter in Rome.

Toen Paus Clemens VII in 1527 hals over kop uit Rome moest vluchten voor de plunderende soldaten van Karel V en zijn intrek genomen had in Orvieto, wilde hij een eventuele belegering van de stad op een behoorlijke manier, dit is met voldoende water, overleven. Da Sangallo ontwierp een put met een dubbele trap, waarvan de een naar beneden leidt en

de ander naar boven, zonder dat ze mekaar kruisen. Hij moest daarbij voldoende ruim zijn om ook de lastdieren beneden te kunnen laten drinken! In 1537 was de put klaar. De naam "Put van Sint Patrick heeft hij pas later gekregen omwille van de overeenkomst met de St. Patrick's Cavern in Ierland.

Het blijft een merkwaardige ervaring om in die put af te dalen. Bij warm weer voel je het geleidelijk aan frisser worden als je naar beneden wandelt, en het licht, dat door de 72 raamopeningen binnen valt wordt steeds flauwer. Eenmaal beneden zie je, als je naar boven kijkt, dat het bovendeelel hel verlicht is en de rest in een soort lichtnevel baadt dat groentinten krijgt van de overvloedige begroeiing aan de binnenkant van de "buis".